

Râşid Efendi, kare şeklindeki kubbeli bir okuma salonu ile camiye açılan uzunca bir koridordan oluşan kütüphanesinin inşası bittiğinde kütüphanenin koleksiyonunu da hazırlamıştı. Üzerlerinde bulunan vakıf mühründen kitapların 1211 (1796) yılında hazırlandığı anlaşılmaktadır. Vakfiye ise bir yıl sonra tescil ettirilmiştir. Masraf defterinden anlaşıldığına göre 1212'de (1797) kütüphaneye bir mangal satın alınmış, perde, sedir, sedir örtüsü ve yastık yaptırılarak tefrişi tamamlanmıştır. Râşid Efendi'nin, amcası Koca Ağa'ya gönderdiği bir mektuptan kütüphanede çalışan öğrencilerin kullanmaları için 1212 Cemâziyelevvelinde (Kasım 1797) Kayseri'ye yazı takımları gönderdiği öğrenilmektedir. Râşid Efendi Kütüphanesi'nin kitap mevcudu kuruluşunda 925'i yazma, on sekiz cildi basma olmak üzere 943 adetti. Daha sonraki tarihlerde yapılan bağışlar ve Matbah Emmini Hacı Halil Efendi ile Erkiletti Mehmed Paşa kütüphaneleri koleksiyonlarının bu kütüphaneye nakliyle yazma kitap sayısı 1469'a ulaşmıştır. Râşid Efendi vakfın gelirlerinden bir kısmının kitapların eskiden ciltlerinin tamiri için kullanılabileceğini vakfiyede belirtmiştir. Kütüphanenin çeşitli tarihlerde yapılan katalogları mevcuttur (Ahmet Okutan, *Kayseri Umumi Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmi Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu*, İstanbul 1964; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe-Farsça-Arapça Yaz-*

malar Kataloğu, Kayseri 1982; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1995; Ali Rıza Karabulut – İ. Hakkı Mercan, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça, Arapça Basmalar Kataloğu*, Kayseri 1993; Ali Rıza Karabulut – H. Hüseyin Babayiğit, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi Türkçe, Farsça ve Arapça Basma Eserler Kataloğu*, Kayseri 1993). Metin Yurdagör, kütüphanedeki Arapça akaid ve kelâma dair yazmaları *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi* adlı çalışmasında tanıtmıştır (İstanbul 1989).

BİBLİYOGRAFYA :

Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi'nin 7 Rebülevvel 1212 Tarihli Vakfiyesi, VGMA, nr. 579, s. 65-71; Mû Fen-Edebiyat Fakültesi Râşid Efendi Dosyası; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 17-18; Kâzım Özdoğan, *Kayseri Tarihi-Kültür ve Sanat Eserleri*, Kayseri 1948, s. 107-110; Ahmet Okutan, *Kayseri Umumi Kütüphanesi Râşid Efendi Kısmi Usul-i Hadis ve Hadis İlmine Ait Arapça Elyazma Eserler Kataloğu*, İstanbul 1964; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982, s. 17; Kâzım Özyedekçi, "Râşid Efendi Kütüphanesi ve Yazma Eserler", *Erciyes: Kayseri Halkevi Dergisi*, sy. 59-60, Kayseri 1945, s. 3; a.mlf., "Râşid Efendi Kütüphanesi II", a.e., sy. 61-62 (1948), s. 3-10; Müjân Cunbur, "Kayseri'de Râşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi", *VD*, VIII (1969), s. 185-195.

İSMAİL E. ERÜNSAL

RÂŞİD MEHMED EFENDİ

(ö. 1148/1735)

Osmanlı vak'anüvisi, şair ve münşi.

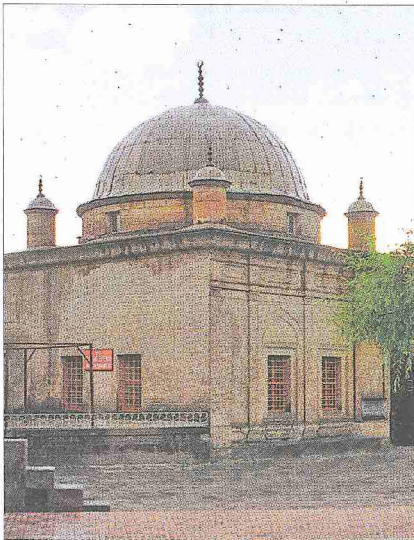
İstanbul'da 1670 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Babası Bursa kadılarının Malatyalı Mustafa Efendi'dir. İyi bir eğitim gördü. Medrese tahsilinden sonra Şeyhülislâm Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'den 22-23 yaşında iken mülâzım oldu. III. Ahmed'in tahta çıktığı yıl (1115/1703) hâric medresesine girecek adayların imtihanla seçimi sırasında Râşid Efendi hizmet yılının az olması yüzünden imtihana giremedi (*Tarih*, III, 119). Ertesi yıl açılan ruûs imtihanını kazanarak Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi tarafından ibtidâ-i hâric rütbesiyle Hacı İlyas Medresesi'ne tayin edildi. Üç yıl sonra hareket-i hâric rütbesiyle Ambar Gazi Medresesi'ne, 1123'te (1711) ibtidâ-i dâhil rütbesiyle Halil Paşa Medresesi'ne geçti.

Sadrâzam Damad / Şehid Ali Paşa tarafından 1126 (1714) yılı başlarında vak'anüvislik görevi verilen Râşid Mehmed Efen-

di'ye III. Ahmed'in tahta geçmesinden itibaren olayları yazması emredildi. Aynı yılın şâbanında (Ağustos 1714) hareket-i dâhil rütbesiyle Hadım Hasan Paşa Medresesi'nde görevlendirildi. Bu arada kendisine yapılan nişancılık teklifini rahatsızlığı sebebiyle kabul etmedi. Vak'anüvis sıfatıyla katıldığı Mora seferinde yarımada'nın fethi münasebetiyle bir fetihnâme kaleme aldı. Sefer dönüşü Sahn-ı Semân müderrisliğine yükseltilen Râşid Efendi 1128 (1716) yılındaki Varadin seferine de katıldı. O yılın receb ayında ibtidâ-i altmışlı rütbesiyle Hân-kâh-ı Ka'riye Medresesi'ne terfi ettirildi. Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında da (1130/1718) vak'anüvislik görevinde kaldı, onun emriyle vekâyî'nâmesini Naimâ'nın bıraktığı yerden başlattı. 1130 Şevvalinde (Eylül 1718) hareket-i altmışlı rütbesiyle Bayram Paşa Medresesi'ne tayin edildi; iki yıl sonra da Büyük Ayasofya Medresesi'ne nakledildi. Bu sırada askerî kassâmlık, 1135'te (1723) İstanbul ruûsunun sonuncu rütbesi olan Süleymaniye müderrisliği ve bunun yanı sıra Haremeyn müfettişliği görevleri verildi. Böylece medresenin bütün aşamalarını tamamladı ve 1135 Ramazanında (Haziran 1723) Edirne pâyesine Halep kadılığına gönderildi. Vak'anüvisliğe de Çelebizâde Âsım Efendi getirildi. Halep'e hemen gidermeyen Râşid Mehmed Efendi, kadılık başkâtibi Gürânî Ahmed Efendi'ye mektup göndererek işleri vekâleten yürütmesini istedi. Kendisi ancak 18 Zilkade'de (20 Ağustos) Halep'e vardı. 1 Rebülevvel 1137 (18 Kasım 1724) tarihinde bu görevden ayrıldı.

İran'la Osmanlı Devleti arasındaki münasebetlerin bozulmaya yüz tutması üzerine İran Hükümdarı Eşref Şah nezdine elçi olarak yollandı. İbrâhim Paşa tarafından İran şahına gönderilecek mektubu bizzat kaleme almıştı. Bu arada kendisine Mekke pâyesi verildi, ayrıca rütbesi seyyfiyeye çevrilerek Rumeli beylerbeyliği pâyesi tevcih edildi (7 Zilhicce 1140 / 15 Temmuz 1728). İsfahan'da elçilik vazifesini yerine getirip İstanbul'a dönünce tekrar ilmiye sınıfına alındı. Bu sırada İstanbul'da kıtlık baş göstermiş, kıtlığın sebebi de o zamanlar İstanbul kadısı olan Zülâfi Hasan Efendi'nin uğursuzluğuna bağlanmıştı. Zülâfi Hasan Efendi görevine sekiz ay daha devam ettikten sonra bu dedikodular vezirlerin de emellerine uygun düştüğünden İstanbul kadılığından alındı ve yerine Râşid Mehmed Efendi getirildi (10 Zilhicce 1141 / 7 Temmuz 1729). İstanbul kadılığı III. Ahmed devrindeki son görevi oldu ve

Râşid Efendi Kütüphanesi - Kayseri

1 Muharrem 1143 (17 Temmuz 1730) tarihinde azledildi.

1143 (1730) yılında patlak veren Patrona İsyanı'nda Damad İbrâhim Paşa öldürüldü ve III. Ahmed tahttan indirildi. Birçok devlet adamı, edip, şair ve sanatkâr gibi Râşid Mehmed de bu hadiselerden olumsuz etkilendi; İstanköy adasına sürüldüyse de birkaç gün sonra affedildi. Ancak 21 Şevval 1143 (29 Nisan 1731) tarihinde önce Bursa'ya, ardından Limni adasına sürüldü. Üç yıllık sürgün hayatının son yılını Bursa'da geçirdi, 1146'da (1733-34) Üsküdar'daki yalısında oturmak şartıyla İstanbul'a dönmesine izin verildi. Patrona Halil ve adamlarının ortadan kaldırılması üzerine tekrar göreve başladı ve Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin ardından Anadolu kazaskerliğine getirildi (6 Rebî'ülevvel 1147 / 6 Ağustos 1734). Bu görevde bir yıl kalabildi. 18 Safer 1148 (10 Temmuz 1735) tarihinde vefat etti. İstanbul'da Zincirlikuyu'da, oğlu İbrâhim Edhem Efendi'nin konağı civarındaki kayınpederi İdris Efendi'nin hazîresine (Karagömrük caddesi) ve onun kabri yakınına defnedildi. Mezar taşındaki, "Ola Râşid Efendi'nin mekânı evci-î illiyyîn" mısrai ebced hesabıyla ölüm tarihini verir. Çağdaşlarınca şiir ve inşadaki gücüyle anılan Râşid Efendi daha çok tarihçi kimliğiyle tanınır.

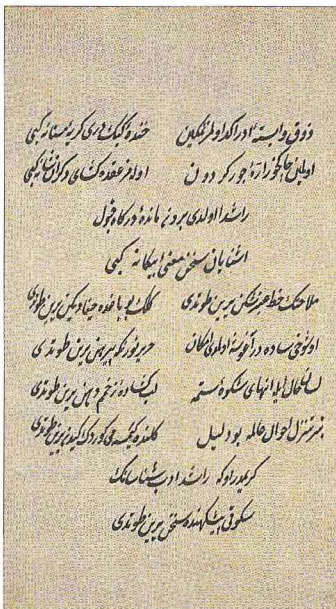
Râşid Mehmed Efendi, Lâle Devri'nde Sâdâbâd gibi yerlerde yapılan eğlencelelere katılmış ve şiirlerini bu ortamda yazmıştır. Topkapı Sarayı'ndaki olayları yakından takip etmiş, sultan düğünlerine, ziyafetlere, saz ve helva meclislerine şahit ol-

muş, bu olayları özellikle tarih manzumelerinde kaydetmiştir. Şiirlerinde hikemî tarz hâkimdir. İnsanın aklını hedef alan, ideal duygu, düşünce, inanç gibi konularda şiirler yazmıştır. Şiirlerinde coşkunsu bir lirizm göze çarpar. Darbimesel niteliğindeki hikemî ifadeleri sıkça kullandığı görülür. Şiir anlayışının şekillenmesinde Nâbî ve Sâib'in önemli etkileri vardır. Söz onun için bir "nâdire"dir. Şiirde neşe dolu tabirlerin olması gerektiğini belirtir. Bunun yanında lafız ve mâna hakkındaki düşüncelerini, sözün bir kalıp olduğunu, anlamın buna ruh verdiğini söyler. Gazellerinde rindâne bir anlayış sergiler. Söyleyişlerinde sebk-i Hindî akımının ağır, külfetli anlatım ve zincirleme tamlamalarına rastlanır. Bazı manzumelerinde Farsça kelimelerin çokluğu dikkati çeker.

Eserleri. 1. *Sihhat-âbâd* (*Sihhatnâme*). Sultan III. Ahmed'in geçirdiği ağır bir hastalıktan kurtulması üzerine mesnevi tarzında yazılıp kendisine sunulmuştur. Yaklaşık 1500 beyitten oluşan eserin İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2891) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Revan Köşkü, nr. 826) kütüphanelerinde nüshaları vardır. 2. *Münşeât*. Râşid Efendi'nin bütün mektuplarını toplayan bir külliyyat mevcut olmayıp ayrı zamanlara ait iki mecmuası bilinmektedir. Bunlardan biri, büyük kısmı Halep kadılığı sırasında İstanbul'a veya kadılığına bağlı nâiblere yazdığı altmış mektuptan oluşur. Diğeri ise İran elçiliği sırasında kaleme aldığı mektupları ihtiva eder (bk. Baysun, IX [1951], s. 145-150). 3. *Fetihnâme*. Râşid Efendi, 1127 (1715) Mora zaferi dola-

yısıyla yazdığı elliye yakın fetihnâmenin taşradaki görevlilere ve komşu ülkelere gönderildiğini bildirmişse de (*Tarih*, IV, 170) bunlardan yalnız ikisi tesbit edilebilmiştir.

4. *Vakfiyeler*. Aynı zamanda iyi bir hattat olan Râşid Efendi, III. Ahmed Kütüphanesi, Nevşehirli İbrâhim Paşa'nın Şehzadebaşı İmareti ile Nevşehir İmareti vakfiyelerini kaleme almıştır. 5. *Târih*. Râşid Efendi'nin vak'anüvisliği döneminde (1126-1135/1714-1723) kaleme aldığı *Vekâyi'nâme*'si Naîmâ tarihinin devamı mahiyetinde olup 1071-1134 (1660-1722) yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. Esere önce Şehid Ali Paşa'nın emriyle 1115'te (1703) başlamış, ardından Damad İbrâhim Paşa'nın emriyle 1071-1115 (1660-1703) olaylarını da eklemiştir. Halep kadılığına tayini üzerine yerine getirilen Çelebizâde Âsım Efendi onun kaldığı yerden devam etmiştir. Tayin tarihinden önceki elli beş yıllık vukuatı da ihtiva eden eserin başlıca kaynakları Râşid Efendi'nin bizzat gördükleri ve duydukları ile resmî belgeler, vekâyi'nâmeler vb. eserlerdir. Bu sonuncular arasında Naîmâ'nın müsveddeleri, Fındıklılı Silâhdar Mehmed Ağa'nın *Zeyli Fezleke* ve *Nusretnâme*'si, Kara Mehmed Paşa'nın Viyana (1076/1665), Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris (1133/1721) ve Dürri Ahmed Efendi'nin İran (1134/1722) sefâretnâmeleri zikredilmektedir. *Vekâyi'nâme*'nin 1082-1115 (1671-1703) yıllarına dair ilk iki cildi için hemen hemen aynen Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekâyiât*'ı kullanılmıştır (nşr. Özcan, neşredenin girişi, s. LXII vd.). *Râşid Târihi* iki defa basılmıştır (1153, 1282); bunlardan ilki üç, ikincisi beş cilttir. 6. *Divan*. Türkiye kütüphanelerinde yirmi dört nüshası tesbit edilen divanın yurt dışında da beş nüshası vardır. Şiirlerin sayısı nüshalara göre değişiklik arz etmektedir. Divan nüshaları incelendiğinde otuz kaside, elli altı tarih manzumesi, 264 gazel, on üç beyit, sekiz kıta, bir manzum arz-ı hâl, on bir lugaz, on dokuz matla', on bir müfred, on iki rubâî, beş şarkı, bir tahmîs, Mahtûmî Vahid adlı bir şairin divanı için yazılmış bir manzum takriz ve bir terciibendin bulunduğu görülür. Divanın bazı nüshaları Âtîf Efendi (nr. 2073/1), Edirne İl Halk (Ahmed Bâdî, nr. 2188), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 414; İbnülemin, nr. 3084), Süleymaniye (Hafîd Efendi, nr. 343), Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 891) kütüphaneleriyle Millî Kütüphane'de (nr. 190) kayıtlıdır.

Râşid Mehmed Efendi divanının ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 343)

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Veka-yiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, neşreden giriş, s. LXII-LXXXVII; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3215; İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr Zeyli*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 21-22; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, IV, tür.yer.; Râşid, *Târih*, I, 4-10; III, 119 vd.; IV, 170; V, 449-454; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 260-263; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, s. 5 vd., 348, 353 vd., 589-590, 615 vd.; Râmîz ve Âdâb-ı Zurâfâ'sı: *İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Bözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 107-111; Karslızâde Cemâled-din Mehmed, *Osmanlı Târih ve Müverrihleri: Âyî-ne-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 44-45; *Sicill-i Os-mânî*, II, 351; *Osmanlı Müellifleri*, III, 55-57; Ali Kemâl, *Râşid Müverrih mi? Şair mi?*, İstanbul 1334; Ahmed Refik [Altınay], *Âlimler ve Sanat-kârlar*, İstanbul 1924, s. 302-328; a.mlf., *Hicri On İkinci Asırda Osmanlı Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1930, s. 108, 118-119, 152-153; a.mlf., *Lâle Devri*, İstanbul 1937, tür.yer.; Münir Aktepe, *Patrona İsyanı 1730*, İstanbul 1958, tür.yer.; a.mlf., "Vak'anüvis Râşid Mehmed Efendi'nin Eşref Şah Nezindeki Elçiliği ve Buna Tekaddüm Eden Siyasî Muhâbereler", *TM*, XII (1955), s. 155-178; Babinger (Üçok), s. 294-295; Halit Biltekin, *Vak'anüvis Râşid Efendi ve Divanının Tenkitli Metni* (yüksek lisans tezi, 1993), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Fatih Günay, *Râşid (Vak'anüvis): Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi* (doktora tezi, 2001), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Orhan Köprülü, "Râşid Tarihinin Kaynaklarından Biri: Silah-dar'ın Nusretname'si", *TTK Belleten*, XI/43 (1947), s. 473-487; M. Cavid Baysun, "Müverrih Râşid Efendi'nin İran Elçiliğine Dâir", *TM*, IX (1951), s. 145-150; M. Kemal Özergin, "Râşid", *İA*, IX, 632-634; Christine Woodhead, "Râshid", *EP* (İng.), VIII, 441.

FATİH GÜNAY

RÂŞİD-BİLLÂH

(الرأشيد بالله)

Ebû Ca'fer er-Râşid-Billâh el-Mansûr
b. el-Fazl el-Müsterşid-Billâh el-Abbâsî
(ö. 532/1138)

Abbâsî halifesi
(1135-1136).

501'de (1107) doğdu. Babası Müsterşid-Billâh, annesi Huşf adlı bir câriyedir. On iki yaşında iken babası tarafından veliaht ilân edildi (2 Rebûlâhîr 513 / 13 Temmuz 1119). Babasının öldürüldüğü haberi Bağdat'a ulaşınca yakın akrabalarını ve kardeşlerini tevkiif ettirdi, ardından Râşid-Billâh lakabıyla hilâfet makamına geçti (27 Zilkade 529 / 8 Eylül 1135). Abbâsî hânedanına mensup yirmi bir kişiyle birlikte ulemâ, eşraf, devlet erkânı ve halkın da katıldığı biat merasiminde Şeyh Ebû'n-Necîb es-Sühreverdî halifeye biat edip nasihatte bulundu (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, 28). Sultan Sencer ile, başlangıçta ona karşı çıkan ve halifelerin sadece dinî konularla uğraşmasını isteyen Irak Selçuklu Sultanı Mes'ûd

b. Muhammed Tapar da Bağdat şahnesi Beyaba'ya haber gönderip Râşid-Billâh'a biat edilmesini istedi.

Sultan Mesud, bir süre sonra Yarınkuş ez-Zekevî'yi Râşid-Billâh'a gönderip daha önce babasının vermeyi vaad ettiği 400.000 dinarı istedi. Râşid-Billâh hazinesinin yağmalandığını ve bu kadar para olmadığını söyleyip isteği reddetti. Yarınkuş, kendisini destekleyen Bekciyye emîrleri ve Bağdat şahnesiyle beraber Dârülhilâfe'ye saldırıp parayı zorla almaya kalkışınca halife gerekli tedbirleri aldı. Taraflar arasındaki savaş hilâfet ordusunun galibiyetiyle sonuçlandı. Selçuklu askerleri geceleyin hükümet sarayını yağmalayarak şehri terkettiler (Muharrem 530 / Ekim-Kasım 1135). Bu olay üzerine mahallî emîrler Sultan Mesud'a isyan edip halifeyi desteklemeye karar verdiler. Melik Dâvud b. Mahmûd b. Muhammed Tapar da onlarla birlikte olmak amacıyla Azerbaycan'dan Bağdat'a hareket etti. 4 Safer 530'da (13 Kasım 1135) Bağdat'a gelen Melik Dâvud hükümet sarayında konakladı. Musul Atabegi İmâdüddin Zengî de Dâvud'un saflarına katılmak için Bağdat'a geldi. Kazvin Emîri Bâzdâr Yarınkuş, İsfahan Emîri Alp Kuş el-Kebîr, Hille Emîri Sadaka b. Dübeyş b. Sadaka, Tüster Emîri Porsuk b. Porsuk, Merâga Emîri Aksungur el-Ahmedîlî'nin oğlu ve diğer bazı emîrler de onlara iştirak etti. Melik Dâvud, Bağdat'ta halife tarafından Mesud'un yerine sultan ilân edildi ve adına hutbe okundu (14 Safer 530 / 23 Kasım 1135). Dâvud daha sonra Bâzdâr Yarınkuş'u Bağdat şahneliğine tayin etti. Râşid-Billâh'ın bir süre sonra Üstâdüddâr Nâsirüddin Ebû Abdullah, Cemâlüddeve İkbâl ve ileri gelen bazı devlet adamlarını tutuklaması huzursuzluğa sebep oldu. İmâdüddin Zengî araya girip halife ile devlet adamlarını uzlaştırdı. Râşid-Billâh, Sultan Dâvud ve İmâdüddin Zengî birbirlerini destekleyeceklerine dair yemin ettiler. Halife İmâdüddin'e 30.000 dinar verdi. Bu gelişmeler üzerine Sultan Mesud halifeye haber gönderip kendisini tanımadığını ve yerine Ali evlâdından birini halife ilân edeceğini bildirdi.

Sultan Mesud'un halifeyle savaşmak için yola çıktığını duyan Dâvud ile İmâdüddin Zengî Bağdat'tan ayrıldı. Bu arada halife Dâvud'a ve diğer emîrlere haber gönderip Bağdat'ta toplanmalarını istedi. Mesud'un elçi yollayıp halife ve mütteliklerini tehdit etmesi üzerine yapılan toplantıda Mesud ile savaşmaya karar verildi. Sultan Mesud bir süre sonra ordusuyla Bağdat'a gelip şehri kuşattıysa da bir neticeye ulaşma-

dı ve Hemedan'a dönmek için yola çıktı. Nehrevan'a geldiği sırada Vâsîr Emîri Torumtay sultanın emrine gemiler tahsis ederek Dicle'yi geçip Bağdat'ın batı yakasını işgal etmesine yardımcı oldu. Bu beklenmedik gelişme karşısında zor durumda kalan müttelikler dağıldı. Dâvud Azerbaycan'a hareket etti, Halife Râşid, İmâdüddin Zengî ile birlikte Musul'a, oradan Nusaybin ve Sincar'a gitti. Artuklular'dan, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud ile Dânişmendli Melik Muhammed'den yardım istediysede bir sonuç alamadı. Bağdat'a giren Sultan Mesud askerlerinin yağmaya teşebbüs etmelerine izin vermedi (15 Zilkade 530 / 15 Ağustos 1136). Râşid-Billâh da haber gönderip Bağdat'a dönmelerini istedi, ancak halife bunu kabul etmedi. Sultan Mesud, Sultan Sencer ile haberleşip Râşid'in yerine yeni bir halife seçmek istediğini bildirdi. Sultan Sencer ona Müsterşid-Billâh devrinin ileri gelen devlet adamlarından Şerefeddin Ali b. Tırâd ez-Zeynebî, Kâtibülinşâ Sedîdüddeve İbnü'l-Enbârî, hazinekar Cemâleddin Hamza b. Talha ile görüşmesini ve onların uygun gördüğü birini halife seçmesini tavsiye etti. Bunun üzerine Sultan Mesud fukaha ve kadıları toplayıp onlara Halife Râşid'in kendi hattıyla yazılmış bir ahidnâme gösterdi. Halife bu ahidnâmede asker topladığı, sultana karşı sefere çıktığı ve sultanın adamlarıyla silâhlı mücadeleye giriştiği takdirde hal'edilmiş sayılmayı kabul ettiğini ifade ediyordu. Âlimler ve kadılar da Râşid'in halifelikten hal'edilmiş olduğuna dair fetva verdiler (İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, 42). Şâfiî Kadısı Ebû Tâhir İmâdüddin İbnü'l-Kerhî'nin huzurunda okunan bu fetva üzerine Sultan Mesud, Halife Râşid'in adını hutbelerden çıkarttı. Halife Müstazhir-Billâh'ın oğlu Ebû Abdullah Muhammed, Muktefî-Liemillâh adıyla halife ilân edildi (18 Zilkade 530 / 18 Ağustos 1136).

Râşid-Billâh, Musul'da bulunduğu sırada İmâdüddin Zengî'nin Sultan Mesud ile gizlice anlaşmasından korkup Sultan Sencer'e bir mektup yazdı ve ondan yardım istedi. Sultan Sencer'den olumlu cevap alınca Azerbaycan istikametinde yola çıkarak Merâga'ya ulaştı. Bu sırada Fars Emîri Mengüpars, onun Hûzistan nâibi Emîr Boz-aba, Halhal Emîri Abdurrahman b. Togayürek ve Melik Dâvud, Sultan Mesud'un kendilerine zarar vermesinden korktukları için Râşid-Billâh'ı yeniden halife yapmaya karar verdiler. Râşid-Billâh bunu kabul etmekle beraber askerî harekâta fiilen katılmadı. Sultan Mesud bu ittifaktan haberdar olunca üzerlerine yürü-